

протидії міжнародним злочинам та забезпечити відновлення справедливості.

Список використаних джерел:

1. Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17.07.1998 // Офіційний переклад. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text
2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
4. Додатковий протокол I до Женевських конвенцій від 12.08.1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (1977) // Основні положення: ст. 48–52. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text
5. Situation in Ukraine: ICC arrest warrants and official statements // Міжнародний кримінальний суд. Режим доступу: <https://www.icc-cpi.int/situations/ukraine>

Шармар Ольга Михайлівна

доцент кафедри кримінології та інформаційних технологій НАВС,
кандидат юридичних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ЛЮДЯНОСТІ

21.08.2024 р. було прийнятий Закон України № 3909-IX «Про ратифікацію Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього», який набрав чинності одночасно із Законом України «Про внесення змін до КК та КПК України у зв'язку з ратифікацією Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього» від 09.10.2024 р. № 4012-IX, тобто з 24.10.2024 р. Як наслідок, було змінено положення КК України щодо злочину агресії (ст. 437), воєнних злочинів (ст. 438) і геноциду (ст. 442) і доповнено новою нормою, яка передбачає відповідальність за злочини проти людяності (ст. 442-1) та командну відповідальність (ст. 31-1). Не дивлячись на важливість цих новел між національним кримінальним законодавством і міжнародним кримінальним правом залишаються невирішеними питання узгодження, зокрема щодо застосування нових норм у часі.

Науковою розробкою цієї проблематики займалися наступні науковці: А. В. Андрушко, І. В. Головюк, М. В. Грушко, Я. М. Жуковська,

М. Б. Корабель, В. М. Киричко, А. А. Маєвська, С. О. Мазепа, І. С. Нуруллаєва, М. В. Піддубна, А. С. Політова, О.Г. Яновська та ін.

Відповідно до п. «с» ст. 6 Статуту Нюрнберзького Міжнародного трибуналу злочини проти людяності є двох видів: 1) нелюдські діяння (вбивства, винищення, поневолення, заслання та інші жорстокості, вчинені щодо цивільного населення до або під час війни); 2) переслідування людської групи (з політичних, расових або релігійних мотивів з метою здійснення або у зв'язку з будь-яким злочином, що підлягає юрисдикції Трибуналу) [1].

Положення ст. 442¹ КК України передбачають, що до злочинів проти людяності відносяться умисні діяння, вчинені в межах широкомасштабного або систематичного нападу на цивільне населення: переслідування будь-якої групи або спільноти, яка може бути ідентифікована, тобто обмеження прав людини за політичними, расовими, національними, етнічними, культурними, релігійними, статевими або іншими підставами (ознаками) дискримінації, визначеними міжнародним правом як неприпустимі; депортації населення, тобто примусового і за відсутності підстав, передбачених міжнародним правом, переміщення (виселення) відповідної групи осіб з території, на якій вони законно перебували, на територію іншої держави; насильницького переміщення населення, тобто примусового і за відсутності підстав, передбачених міжнародним правом, переміщення відповідної групи осіб з території, на якій вони законно перебували, до іншої місцевості у межах однієї держави; зґвалтування, сексуальної експлуатації, примушування до зайняття проституцією, примусової вагітності, примусової стерилізації або будь-яких інших форм сексуального насильства; оборнення в рабство або торгівлі людьми; насильницького зникнення; незаконного позбавлення волі; катування; інших умисних нелюдських діянь подібного характеру, що супроводжуються заподіянням сильних страждань, середньої тяжкості або тяжких тілесних ушкоджень чи серйозної шкоди психічному або фізичному здоров'ю.

Частина перша ст. 442¹ КК України закріплює види злочинів, які до моменту прийняття цієї норми містив і містить КК України, зокрема в статтях: 115, 122, 121, 127, 149, 146, 146-1, 150, 152, 153, 161, 303 КК України, водночас ст. 442¹ КК України не має положень відсильного характеру до перелічених норм, які за змістом містять однакові поняття. Це призводить до того, що одне і те саме поняття (наприклад, катування) передбачене в зазначених нормах має різний зміст, що не відповідає вимогам системності (систематизації) кримінального закону.

Крім цього, потрібно зазначити і про невідповідність деяких інших положень норми. Так, у п. 1 ч. 1 ст. 442¹ КК України поняття «переслідування» визначено як «обмеження прав», що не відповідає змісту ст. 7 Римського статуту МКС, в якому зазначене поняття сформульовано як «умисне і грубе позбавлення основоположних прав усупереч міжнародному праву за ознакою належності до тієї чи іншої групи або спільноти» [2].

Недоліком ч. 1 ст.442⁻¹ КК України є і те, що вона має законодавчі прогалини, які сприятимуть подвійному притягненню винного до кримінальної відповідальності. Останнє доводиться тим, що зазначена норма не містить ознак, які обтяжують склади злочинів, водночас ці ознаки містять норми інших розділів КК України. Наприклад, у випадку: звалтування особи, яка не досягла чотирнадцяти років (ч. 4 ст. 152 КК України) дії винного необхідно кваліфікувати за сукупністю ч. 4 ст. 152 КК України і ст. 442⁻¹ КК України; торгівлі людиною щодо неповнолітнього чи малолітнього, дії винного необхідно кваліфікувати за сукупністю ч. 3 ст. 149 і ст. 442⁻¹ КК України.

Згідно з ч. 2 ст. 442⁻¹ КК України встановлюється відповідальність за умисне вчинення в межах широкомасштабного або систематичного нападу на цивільних осіб: 1) апартеїду; 2) винищення; 3) вбивства. Термін «злочин апартеїду» у цьому Кодексі вживається у значенні, наведеному в Міжнародній конвенції про припинення злочину апартеїду та покарання за нього від 30 листопада 1973 р. Відповідно до Статуту МКС суду цієї конвенції апартеїд – це інституціоналізований режим систематичного гноблення і панування однієї расової групи над іншою, що здійснюється з метою збереження цього режиму, і включає в себе нелюдські дії. Апартеїд характеризується расовою дискримінацією, сегрегацією та позбавленням певних груп населення основних прав і свобод [3].

Під винищенням законодавець розуміє позбавлення життя однієї чи більше осіб шляхом умисного створення життєвих умов, спрямованих на знищення частини населення, у тому числі шляхом позбавлення доступу до води, продуктів харчування або лікарських засобів. Водночас у ч. 1 ст. 115 КК України передбачено формулювання (вбивство – умисне протиправне заподіяння смерті іншій людині), яке за змістом закріплює діяння, спрямоване на позбавлення життя людини. Використання терміну «винищення» також ускладнює розмежування складів злочинів проти людяності із змістом поняття геноциду (ст. 442 КК України) [4], який в свою чергу передбачає діяння, умисно вчинене з метою повного або часткового знищення будь-якої національної, етнічної, расової чи релігійної групи.

Викладене свідчить про те, що новели кримінального закону потребують подальшого удосконалення і належного тлумачення для уникнення конкуренції кримінально-правових норм, порушення принципів системності та формальної визначеності.

Список використаних джерел:

1. Статут Міжнародного військового трибуналу для суду і покарання головних військових злочинців європейських країн осі. URL: <https://surl1.cc/xquriv> (дата звернення: 05.03.2026 р.).

2. Киричко В. М. Імплементация положень римського статуту міжнародного кримінального суду до Кримінального кодексу України:

результати і перспективи. *Вісник Асоціації кримінального права України*, 2024. № 2(22). С. 1-52.

3. Конвенція про припинення злочину апартеїду та покарання за нього від 30.11.1973. Ратифікована Президією Верховної Ради СРСР 15.10.1975. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_149.

4. Шармар О.М. Проблемні питання злочинів проти людяності. *Кримінальне право в умовах глобалізації суспільних процесів: традиції та новації* : матеріали міжнар. наук.-практ. круглого столу, (м. Харків, 15 трав. 2020 р.). Харків : Право, 2020. С. 417-420. С.420

Шрамко Сабріє Сейтжелієвна

завідувач кафедри кримінального права та кримінології навчально-наукового інституту права та психології НАВС, кандидат юридичних наук, старший дослідник

ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ДЕРЖАВ ЗА ЗЛОЧИН АГРЕСІЇ КРІЗЬ ПРИЗМУ СУЧАСНОГО ПРАВОСУДДЯ

Переосмислення відповідальності держав за злочин агресії є однією з ключових проблем сучасного міжнародного права, особливо в умовах триваючої збройної агресії РФ проти України. Традиційно питання агресії розглядалося крізь призму індивідуальної кримінальної відповідальності вищого політичного та військового керівництва держави, що знайшло своє нормативне закріплення у Статуті Міжнародного кримінального суду. Водночас відповідальність самої держави-агресора залишалася в площині міжнародно-правової відповідальності за міжнародно протиправне діяння, без достатньо ефективних механізмів примусу та відшкодування шкоди.

Сучасна модель відповідальності держав базується на положеннях Статуту Організації Об'єднаних Націй та загальних принципах міжнародного права, зокрема забороні застосування сили, закріпленій у статті 2(4) [1]. Визначення акту агресії конкретизоване в резолюції Генеральної Асамблеї ООН 3314 (1974 р.), однак це визначення має переважно політико-правовий характер і не створює автоматичного механізму притягнення держави до відповідальності. У практичному вимірі ключову роль у встановленні факту агресії традиційно відіграє Рада Безпеки ООН, що створює структурну проблему, коли держава-агресор є постійним членом Ради Безпеки та користується правом вето.

Повномасштабне вторгнення РФ в Україну у 2022 році актуалізувало дискусію щодо недостатності існуючих механізмів реагування. Попри те, що МКС здійснює розслідування воєнних злочинів, злочинів проти людяності та геноциду, його юрисдикція щодо злочину агресії є обмеженою,